

قدمتی طولانی است که ریشه هنرهای نمایشی در کشورهای دیگر هم از این هنر گرفته شده است.

هنرهای آیینی سنتی نیازمند مکانی دائمی برای اجرا هستند
انصافی در پاسخ به این سوال که خود شما از هنر مندانی هستید که همیشه بر این باور بوده‌اید تعزیه و به طور کلی هنرهای آیینی سنتی نیازمند داشتن یک مکان دائمی هستند فکر می‌کنید امروزه چقدر این مسئله محقق شده است گفت: با وجود آن که سالهاست دارم به این نکته اشاره می‌کنم که جای مکانی ثابت برای اجرای هنرهای آیینی سنتی خالی است اما هنوز اتفاقی در این زمینه نیفتاده است. بر اساس بررسی‌هایی که خود من انجام داده‌ام، در حال حاضر از خیابان طالقانی تا خیابان بهارستان، ۸۰ ساختمان بلا استفاده وجود دارد که می‌توان هر کدام از آنها را به مکانی برای اجرای هنرهای آیینی اختصاص داد. ولی هنوز نهادهای مربوطه مانند شهرداری و میراث فرهنگی در این راستا اقدامی نکرده‌اند. در حالی که اگر تعزیه و سایر شاخه‌های هنرهای آیینی سنتی از مکانی دائمی برخوردار شوند، نه تنها جامعه بیشتر با این هنرها آشنا می‌شود که چنین مکانی می‌تواند دستمایه مطالعه پژوهشگران خارجی هم قرار بگیرد و به وسیله تحقیقات آنها، هنرهای آیینی سنتی ایران در جهان بیشتر شناسانده شود.

هوشنگ جاوید پژوهشگر موسیقی نواحی و آیینی:
تعزیه‌خوانان در گذشته فقط به بیان روایت می‌پرداختند

هوشنگ جاوید پژوهشگر موسیقی نواحی و آیینی که این شب‌ها در برنامه «چهارگاه» ویژه برنامه محرم که از شبکه چهار سیما بخش می‌شود به اجرای برنامه می‌پردازد، درباره موسیقی تعزیه گفت: در شبیه‌خوانی دو نوع موسیقی وجود دارد؛ یکی موسیقی که صرفاً بیان می‌شود اما شنیده نمی‌شود و دیگری، موسیقی که اجرایی است و آن را می‌شنویم. در آن بخش که موسیقی بیان می‌شود ولی شنیده نمی‌شود، به انواع سازها و حتی نوع نغمه‌های مختلف از سوی مخالف خوانان و موافق خوانان تنها اشاره می‌کنند ولی دیده نمی‌شود. علتش هم این است که نسخه‌نویس شبیه‌خوانی، احساس می‌کند که این نوع موسیقی نباید در تعزیه به کار گرفته شود. در بعضی از نسخه‌ها حتی از سازهایی مثل سنتور و کمانچه نام برده می‌شود ولی ما آنها را در اجرای تعزیه نمی‌بینیم. شکل دوم، موسیقی‌ای است که آن را می‌شنویم. این موسیقی خودش به دو دسته تقسیم می‌شود؛ یک بخش سازهای بادی و کوبه‌ای و دیگری به صورت آوازی. شبیه‌خوانان عمدتاً آواز و گوشه‌های مختلف موسیقی ایرانی برای بیان واقعه و روایت کردن آن بهره می‌گیرند. زیبایی کار اینجاست که در گذشته، تعزیه‌خوانان از تحریرهای اضافی و زینت‌های تحریری استفاده نمی‌کردند تا مبادا شنونده مشغول صدای آنها شود و این کار خودنمایی به شمار برود. بلکه فقط سعی می‌کردند به ارائه آهنگین و ساده اکتفا کنند. یعنی در صورت اجرای گوشه‌هایی مثل نوا، مویه، ساقی نامه و... از چهچه و تحریر پرهیز می‌کردند و به شکل به اجرای آن می‌پرداختند. اما این روزها یکی از آسیب‌های موجود در تعزیه این است که بیشتر شبیه‌خوانان جوان به جای آن که بیان روایت را جدی بگیرند به خودنمایی آوازی می‌پردازند و با مطابقت دادن صدای خود با صدای خوانندگان بزرگ به اجرا می‌پردازند. در حالی که مسئله اصلی در شبیه‌خوانی، بیان روایت درست برای مخاطب است تا مخاطب بتواند روایت را درک کند و اصلاً نباید در این روایت غلو باشد. موسیقی تعزیه از دیرباز تاکنون مخصوص خودش بوده و سازهای خاص خودش را داشته است. ولی امروز گاهی می‌بینیم که در موسیقی تعزیه، از سازهای غربی مثل جاز، کلارینت و... استفاده می‌شود و این تغییرات به پیکره تعزیه ضربه می‌زند.

هنوز در گام‌های اولیه قرار داریم
جاوید با تاکید بر این که تعزیه دارای ظرفیت گسترده‌ای است اضافه کرد: شبیه‌خوانی هنر ایرانی بسیار سترگی است که هنوز جای کار بسیار دارد. در سال‌های گذشته وقتی که با استاد لوریس چکناواریان گفت‌وگو می‌کردم ایشان بر این باور بود که هنر شبیه‌خوانی در واقع همان اپرای ایرانی است که جا دارد آن را به جهان بشناسانیم.
به گفته این هنرمند، شبیه‌خوانی اپرای ایمانی مبتنی بر ریشه‌های ایرانی است و به همین سبب است که می‌تواند گستره جهانی را طی کند. هر چند تا امروز تلاش‌های فراوانی هم در این راستا انجام شده است و هنرمندان بیش از پیش متوجه ارزش و اهمیت این هنر شده و از زوایای گوناگون به آن پرداخته‌اند. ولی هنوز در گام‌های اولیه‌ایم و باید کارهای بیشتری در این زمینه انجام شود تا تعزیه به هدف غایی خود دست یابد.

چرخش این دایره، تغییر صحنه‌ها را به مخاطب نشان می‌دهد. مسئله مهم دیگر درباره تعزیه، رنگ‌هایی است که هر یک برای خود دارای پیام خاصی هستند. به عنوان مثال، رنگ‌های سبز در تعزیه نشانگر شخصیت اولیاء هستند و رنگ‌های قرمز اشیاء را به تصویر می‌کشند. هم‌چنین، عده‌ای از تعزیه‌خوانان هم در تعزیه لباس زرد به تن داشته‌اند که نشانگر این است که آنها به مرور به سمت امام حسین (ع) و خاندان ایشان گرایش پیدا می‌کنند و نمونه بارز آن شخصیت «حربن یزید ریاحی از همراهان عمر سعد در واقعه کربلا بود که به حسین بن علی (ع) پیوست» بوده است.

مهم‌ترین ویژگی تعزیه برقراری ارتباط با تماشاگر است
این مدرس دانشگاه با اشاره به این که موسیقی تعزیه همواره دارای نواهای حزن‌انگیز بوده است درباره دیگر مولفه‌های تعزیه اضافه کرد: یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های تعزیه این است که با تماشاگر ارتباط برقرار می‌کند. به عنوان مثال، وقتی تعزیه‌خوان می‌خواهد تعزیه به خاک سپردن حضرت علی اکبر (ع) را بخواند، مردم هم وارد صحنه شده و زیر تابوت حضرت علی اکبر (ع) را می‌گیرند. در واقع، تمام صحنه‌های تعزیه به اندازه‌ای تاثیرگذار است که مردم بی‌اختیار خود را جزئی از اجرای آن می‌دانند و با تعزیه‌خوان شریک و همراه می‌شوند. در پژوهش‌هایی که من در این زمینه داشته‌ام به انواع تعزیه‌هایی برخورد کرده‌ام که کمتر اجرا می‌شود و بد نیست به بعضی از این‌ها اشاره‌ای داشته باشم. یکی از تعزیه‌ها: تعزیه به خاک‌بازی است که گوشه‌هایی از دوران کودکی امام حسین (ع) را نشان می‌دهد. در این تعزیه افرادی که در دوران کودکی با امام حسین (ع) دشمنی داشته‌اند، در بزرگسالی هم جزو دشمنان او بوده‌اند به خوبی به تصویر کشیده می‌شود. یکی دیگر از تعزیه‌ها، تعزیه «خوار مغیلان» است که به دوره اسارت خاندان امام حسین (ع) می‌پردازد و زمانی که به اسارت گرفته می‌شوند برای آن که مردم از بی‌آنها روان نشوند، اسراء را از بیراهه‌های پر از خار به سمت شام می‌برند و خارها دست و پای اسراء را زخمی می‌کرده است. سومین تعزیه‌ای که از دیدگاه من قشنگ است ولی کمتر اجرا شده است، «دل درد یزید» است.

زمانی که یزید منتظر بوده تا اسراء وارد شام شوند، از فرط اضطراب و پریشانی دچار دل‌درد شدیدی می‌شود و به زمین می‌افتد و اطرافیان دور او جمع می‌شوند. این هم یکی از بحث‌هایی است که دارای ابعاد روانشناسی و جامعه‌شناسی است و اگر این تعزیه به خوبی اجرا شود مردم متوجه می‌شوند که ریشه بیماری یزید چه چیزی بوده است. یکی دیگر از انواع تعزیه‌ها، تعزیه‌ای بوده است که به دست زنان در گذشته اجرا می‌شده است، از آنجایی که زنان در دوره قاجار حق اجرای تعزیه نداشتند تصمصیم می‌گیرند در محافل زنانه به اجرای تعزیه بپردازند. جالب این است که آنها معمولاً تعزیه‌هایی را اجرا می‌کنند که محور آن زنان بوده و نقش مردها را هم خود به عهده می‌گرفته‌اند. می‌شود گفت، آنها با اجرای تعزیه، ارادت خود را نسبت به حضرت امام حسین ع و یاران او نشان می‌دهند. دختران فتحعلیشاه از این زنان بوده‌اند که حتی در تاریخ هم از آنها نام برده شده و در منزل خود به اجرای تعزیه می‌پرداخته‌اند. این کارگردان تئاتر تصریح کرد: تعزیه هنری آیینی مذهبی است که قابلیت جهانی شدن را دارد و می‌توانیم با اجرای تعزیه در جشنواره‌های بین‌المللی، بیش از پیش آن را نزد جهانیان معرفی کنیم. ضمن این که «برشت» در آثار خود همواره به ریشه نمایش‌های ایرانی که تعزیه باشد اشاره می‌کند و برخی از مولفه‌هایی که او از آنها در هنر نمایش نام می‌برد از تعزیه برگرفته شده‌اند. نمونه آن شکستن دیوار بین بازیگر و تماشاچی است که «برشت» به آن اشاره می‌کند، در حالی که ما چنین ویژگی‌ای را در تعزیه داریم و من پیش‌تر درباره تعزیه «حضرت علی اکبر (ع)» به آن اشاره کرده‌ام. نکته دیگری که «برشت» به مطرح کردن آن می‌پردازد مسئله فاصله‌گذاری است که آن هم در تعزیه وجود دارد و در قسمتی از تعزیه، تعزیه‌خوان از نقش جدا می‌شود و از مردم می‌خواهد تا او را در باقی اجرا همراهی کنند. یا زمانی که شمر می‌خواهد شمشیر بکشد و امام حسین (ع) را به شهادت برساند پیش از آن می‌گوید: بر شمر لعنت. یا بارها شده است که شخصی که نقش شمر را در تعزیه به عهده دارد خودش به گریه می‌افتد. این‌ها نشانگر آن است که تعزیه نه تنها در کشور خودمان دارای

مادامی که به یک پدیده به شکل مستمر پرداخته نشود، کمتر مورد معرفی و شناخت قرار می‌گیرد. اگر امروز مردم کمتر با شاهنامه آشنایی دارند به این خاطر است که به ظرفیت گسترده این اثر ارزشمند به شکل مستمر پرداخته نشده است. در حالی که اگر در این مسیر، از شاهنامه‌خوانان برجسته‌ای چون استاد میرجلال‌الدین کزازی، استاد فریدون جنیدی و... خواسته شود تا در تلویزیون به خواندن شاهنامه بپردازند، مردم هم بیش از پیش به سمت مطالعه و شناخت این اثر تشویق می‌شوند. درباره تعزیه هم همین‌طور است و تا مردم آن را مانند سال‌های گذشته در میادین و تکیا از نزدیک نبینند نمی‌توانند به عظمت این هنر پی ببرند. خاطر هست چند سال پیش در رادیو برنامه‌ای را با محور تعزیه کار کردیم و در هر بخش، به معرفی تعزیه‌خوانی در یک شهر پرداخته شد و این برنامه توانست با اقبال خوبی از سوی شنوندگان مواجه شود. به هر حال، آنچه مسلم است این که رسانه‌ها به ویژه رادیو و تلویزیون به دلیل شاخصه فراگیری که دارند می‌توانند در شناخت و معرفی زوایای دیگر تعزیه نقش بیشتری داشته باشند.

جواد انصافی کارگردان، نمایشنامه‌نویس و بازیگر:
هرکدام از اجزای تعزیه دارای نماد و پیام است

جواد انصافی کارگردان، نمایشنامه‌نویس و بازیگر هنرهای آیینی سنتی نیز درباره تعزیه می‌گوید: به جرات می‌توان گفت که تعزیه جزو نمایش‌های اصیل ایرانی به شمار می‌رود که از اصالت و پیشینه‌ای طولانی به لحاظ تاریخی برخوردار است. اگر بخواهیم به بررسی عملی و اجمالی تعزیه بپردازیم می‌بینیم که تعزیه در واقع به عنوان یکی از آیین‌های سوغوگاری همواره در فرهنگ ما وجود داشته است و ریشه آن به دوره پارت‌ها و ساسانیان می‌رسد. در دوره پارت‌ها، یک سکوی دایره‌وار وجود داشت که اجرای تعزیه بر روی این سکو انجام می‌شد. اما این که چرا تعزیه بر روی یک فضای دایره شکل اجرا می‌شده است هم برای خود فلسفه‌ای دارد. دلیلش این است که این دایره نماد سیر زندگی بوده است و تعزیه‌خوان به واسطه

